

کلیدواژه‌ها: روش فعال تدریس، دبیران، تربیت بدنی

روش‌های یاددهی - یادگیری و تدریس معلمان در کلاس‌های درس یکی از مباحث اساسی و اصولی در حوزهٔ تعلیم و تربیت است که توجه بسیاری از متخصصان تعلیم و تربیت، برنامه‌ریزی درسی و روان‌شناسی تربیتی را به خود جلب کرده است. یکی از مهم‌ترین مباحث در فعالیتهای آموزشی، روش‌های تدریس معلم است. در هر نظام آموزشی دستیابی به اهداف تربیتی و آموزشی در نهایت به وسیلهٔ معلم تحقق می‌یابد. محتوای دروس، موضوع‌های علمی، الگوهای تربیتی و رفتاری همه و همه به وسیلهٔ معلم به دانش‌آموز منتقل می‌شود که یادگیری نامیده می‌شود. در فرایند آموزش، یادگیری از طریق تدریس صورت می‌گیرد. تدریس عبارت است از تعامل یا

چگونه تدریس فعال داشته باشم؟

عوامل مؤثر بر روش‌های فعال تدریس دبیران تربیت بدنی

دکتر حسن قره‌خانی، استادیار دانشگاه زنجان
مجید سلیمانی، کارشناس ارشد تربیت بدنی، آموزش و پرورش استان ایلام

در ساختار جدید نظام آموزشی روش‌های فعال تدریس بیش از هر زمان دیگری مورد توجه صاحب‌نظران تعلیم و تربیت قرار گرفته است

رفتار متقابل معلم و دانش‌آموز براساس طرح منظم و هدف‌دار معلم برای ایجاد تغییر رفتار دانش‌آموز، بنابراین معلم و روش‌های تدریس وی است که رسالت آموزش و پرورش را بر دوش می‌کشد.

متخصصان تعلیم و تربیت روش‌های تدریس را به دو دسته اصلی روش‌های سنتی و روش‌های فعال تقسیم می‌کنند. در روش‌های سنتی معلم همه کاره بوده و دانش‌آموزان حالتی منفعل و پذیرنده دارند و یادگیری یک طرفه و یک سویه از جانب معلم صورت می‌گیرد. روش‌های فعال تدریس به روش‌هایی اطلاق می‌شود که در آن‌ها شاگردان در جریان آموزش نقش فعالی برعهده دارند، با استفاده از راهنمایی‌های معلم به کسب تجربه می‌پردازند و یادگیری جریانی دو سویه دارد.

امروزه روش‌های فعال تدریس که بتواند فعالیت‌های دانش‌آموزان را تقویت و یادگیری را به یک جریان دو سویه تبدیل کند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این روش‌ها معلم بیشتر در نقش تسهیل‌کننده و ایجاد کننده فرصت‌های مناسب برای یادگیری، ظاهر شده و سازگاری بیشتری می‌تواند ایجاد کند. مقصود امین خاندانی در تحقیق خود در سال ۲۰۱۱ با عنوان تأثیر روش تدریس معلمان بر سازگاری و تطابق‌پذیری دانش‌آموزان به مقایسه اثر دو نوع سبک آموزش معلم محور و یادگیرنده محور پرداخت تا تأثیر این دو روش را بر سازگاری دانش‌آموزان در سه حوزه عاطفی، اجتماعی و آموزشی بررسی کند. نتایج وی نشان داد میانگین نمرات عاطفی، سازگاری اجتماعی و آموزشی دانش‌آموزانی که معلمان آن‌ها از روش‌های فعال تدریس بهره می‌بردند، بیشتر از دانش‌آموزانی بود که معلمان آن‌ها با روش غیرفعال تدریس می‌کردند.

بر طبق نتایج مطالعات پیشین به کارگیری روش‌های فعال تدریس، یادگیری اثربخش و اکتشافی را در پی خواهد داشت. به عنوان نمونه نتایج تحقیق عابد غلامی (۲۰۱۱) با عنوان درجه اثربخشی روش تدریس فعال در آموزش مذهبی و اخلاقی دانش‌آموزان کلاس پنجم دبستان شیراز از دیدگاه معلمان نشان داد که روش‌های فعال تدریس در آموزش مذهبی و اخلاقی و در نتیجه در رشد هیجانی و رفتاری دانش‌آموزان کلاس پنجم دبستان مؤثرتر است.

در ساختار جدید نظام آموزشی روش‌های فعال تدریس بیش از هر زمان دیگری مورد توجه صاحب‌نظران تعلیم و تربیت قرار گرفته است و استفاده مطلوب از آن‌ها در نظام‌های آموزشی بیش از هر زمان دیگر توصیه می‌شود، به عنوان نمونه بر طبق نتایج تحقیق تونی دی اوری (۲۰۰۴) استفاده از روش‌ها و فنون تدریس متنوع توسط معلمان تربیت‌بدنی، در میزان مشارکت و رضایتمندی دانش‌آموزان از برنامه‌های تربیت‌بدنی در مدارس نقش مؤثری دارد.

از طرف دیگر تغییرات سریع سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، فناوری، تنوع نیازها و سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان و بسیاری از تغییرات دیگر، شرایطی را به وجود آورده‌اند که روش‌های سنتی تدریس کارایی و اثربخشی خود را از دست داده و نیاز است تا معلمان در کلاس‌های درس خود، از روش‌های فعال تدریس استفاده کنند.

نقش تربیت‌بدنی به عنوان یکی از عوامل تأمین‌کننده سلامت جسمی و روانی جامعه دانش‌آموزی امری بدیهی است. تربیت‌بدنی در برنامه مدرسه نقش منحصر به فرد دارد و تنها برنامه‌ای است که فرصت‌های لازم را برای دانش‌آموزان برای رشد و یادگیری مهارت‌های حرکتی، توسعه آمادگی و کسب دانش لازم درباره فعالیت بدنی فراهم می‌کند.

با این حال مدیریت کلاس‌های تربیت‌بدنی برای ارائه روش تدریس بهتر با سایر کلاس‌ها بسیار متفاوت است زیرا مدیریت و سازماندهی این کلاس‌ها به فضا، تخصص، امکانات ورزشی و بسیاری از عوامل خواسته و ناخواسته وابسته است، با توجه به شواهد به نظر می‌رسد معلم تربیت‌بدنی نقش برجسته‌تری در این میان دارد به طوری که اکتوبر (۲۰۱۲) در بررسی دیدگاه دبیران تربیت‌بدنی ترکیه در مورد روش‌های تدریس درس تربیت‌بدنی و انتخاب آن‌ها بیان کرد: «وقتی از دبیران سؤال شد کدام سبک بهترین نتیجه را برای شما به ارمغان می‌آورد ۲/۹ درصد از معلمان زن سبک دستوری و ۴/۸ درصد از مردان سبک تمرینی را انتخاب کردند. همچنین ۳/۳ درصد زنان و ۳/۳ درصد مردان، گزارش کردند که در کلاس‌های خود اغلب از سبک دستوری استفاده می‌کنند. وقتی از آن‌ها پرسیدند که کدام راهبرد آموزش را ترجیح می‌دهید؟ ۶۴/۷ درصد زنان و ۳۴/۴ درصد مردان راهبردهای تدریس نمایشی را معرفی کردند که نشان از تفاوت جنسیتی قابل توجه در اولویت راهبردهای تدریس دارد. از جمله مشکلات بزرگ نظام آموزشی کشور، عدم استفاده از روش‌های فعال است به طوری که روش‌های فعال تدریس هنوز جایگاه اصلی خود را پیدا نکرده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد عدم به کارگیری روش‌های فعال تدریس در تدریس درس تربیت‌بدنی بسیار مشهودتر است، شاید این امر ریشه در ماهیت درس تربیت‌بدنی داشته باشد. البته برخی تحقیقات عدم آگاهی و آشنایی دبیران تربیت‌بدنی را از دلایل آن می‌دانند. حسین پور (۱۳۷۴)، طی تحقیقی با عنوان «بررسی میزان آشنایی معلمان با روش‌های فعال تدریس» نتیجه گرفت دبیرانی که آشنایی بیشتری از روش‌های فعال تدریس دارند، بیشتر در زمینه تدریس خود از آن‌ها استفاده می‌کنند و دانش‌آموزان از یادگیری بالاتری برخوردارند. بنابراین

از جمله مشکلات بزرگ نظام آموزشی کشور، عدم استفاده از روش‌های فعال است به طوری که روش‌های فعال تدریس هنوز جایگاه اصلی خود را پیدا نکرده است

مورد آن در بالا اشاره شد هر چند موانع و عوامل تأثیرگذار بر استفاده از روش‌های تدریس فعال توسط معلمان تربیت‌بدنی متنوع می‌باشند اما اکثریت آن‌ها حول محور معلم و ویژگی‌های او می‌چرخند. با نگاه دقیق به این عوامل می‌توان گفت چهار دسته از عوامل بر استفاده از روش‌های تدریس فعال اثر می‌گذارند که شامل معلم، یادگیرنده، امکانات آموزشی و برنامه‌ریزی درسی می‌شود.

در این مقاله فقط به عامل معلم (مهم‌ترین عامل) پرداخته شده است تا پاسخ این سؤال که ارتباط بین ویژگی‌های معلم (تحصیلات، سن، سابقه، جنسیت) با استفاده از روش‌های فعال تدریس چگونه است؟

بررسی موانع اجرای روش‌های نوین تدریس تربیت‌بدنی از دیدگاه دبیران مرد و زن آموزشگاه‌های دولتی استان ایلام (مرکز استان و شش شهرستان استان)، نشان داد ارتباط مثبت و معنی‌داری بین شرکت در دوره‌های ضمن خدمت و استفاده از روش‌های فعال تدریس وجود دارد. همچنین بین مدرک تحصیلی و به کارگیری روش‌های تدریس فعال توسط دبیران تربیت‌بدنی نیز ارتباط معنی‌داری یافت شد. این نتایج با نتایج تحقیقات گسترده‌ای که قبلاً توسط تابش (۱۳۷۵)، مهر محمدی (۱۳۷۷)، نوروزی (۱۳۷۷)، خان‌محمدی (۱۳۸۵)، حسین‌پور (۱۳۷۹)، کاتلین و مارتین یلینگ (۲۰۰۴)، استنفن جی، والترز (۲۰۰۸) انجام گرفته همخوانی دارد. این همسویی حاکی از آن است که عوامل یاد شده در به کارگیری روش‌های فعال تدریس نقش بسزایی دارند.

بنابراین می‌توان گفت برگزاری کارگاه‌های روش تدریس فعال توانسته‌اند به رسالت خود در زمینه همگام‌سازی معلمان با تغییرات پیش‌آمده عمل نمایند. به بیان دیگر کارگاه‌های روش تدریس توانسته است دیدگاه دبیران تربیت‌بدنی را در ارتباط با روش‌های فعال تدریس تغییر دهد. همچنین به نظر می‌آید ارتقای سطح مدرک دانشگاهی دبیران نیز توانسته است دیدگاه آن‌ها را در ارتباط با به کارگیری روش‌های نوین و فعال تغییر دهد.

بنابراین توصیه می‌شود تا مسئولان آموزش و پرورش با توجه به این یافته با برگزاری دوره‌های آموزشی و ضمن خدمت مرتبط با روش‌های فعال تدریس برای تمام دبیران و به‌ویژه برای آن‌هایی که تازه استخدام شده‌اند و همچنین فراهم آوردن امکان ادامه تحصیل دبیران تربیت‌بدنی به‌ویژه آن‌هایی که دارای مدرک تحصیلی پایین‌تری هستند امکان به کارگیری هر چه بیشتر از روش‌های فعال تدریس را فراهم آورده تا از این طریق گام مؤثری در جهت تحقق اهداف آموزشی درس تربیت‌بدنی برداشته شود.

آشنا ساختن معلمان با روش‌های نوین تدریس امری لازم و ضروری است و با اطمینان می‌توان گفت ضمانت اجرایی هر گونه اصلاح و پیشرفت در وضع یادگیری، به نحوه کار و عمل معلمان وابسته است. اگر همه امکانات در اختیار معلمان قرار داده شود، اما فاقد بینش و بصیرت لازم در باب مبانی، اصول و روش‌های مترقی آموزشی باشند، پیشرفت مورد انتظار در امر تربیت دانش‌آموزان کشور را نمی‌توان تضمین کرد.

با بررسی بیشتر مشخص می‌شود که برخی از ویژگی‌های عینی معلمان از جمله سابقه، تخصص و توانایی تدریس، سن و تحصیلات نیز بر میزان کیفیت استفاده از روش‌های فعال تدریس نقش دارند که برخی از آن‌ها به‌عنوان مانع عمل می‌کنند. بر طبق نتایج تحقیق مهر محمدی (۱۳۸۰)، با عنوان «بررسی علل افت تحصیلی دانش‌آموزان» دبیرانی که سابقه تدریس بیشتری داشتند، دانش‌آموزان آن‌ها از پیشرفت تحصیلی پایین‌تری برخوردار بودند، چرا که کمتر از شیوه‌های نوین آموزشی در امر تدریس استفاده می‌کردند و بیشتر روش تدریس در کلاس را سلیقه‌ای می‌دانستند. در این راستا کاتبی (۱۳۷۴) نیز به تأثیرگذاری شخصیت دبیران در استفاده از روش‌های فعال تدریس نیز اشاره کرده است. همچنین خان‌محمدی (۱۳۸۵) تخصص دبیران تربیت‌بدنی را نیز در زمره عوامل تأثیرگذار بر شیوه تدریس آن‌ها ذکر کرده است. در برخی از تحقیقات دیگر نیز رفتار یادگیرنده در به کارگیری روش‌های تدریس فعال مهم تلقی شده‌اند. به‌عنوان مثال، رضائی‌نژاد (۱۳۸۶)، همتی‌نژاد (۱۳۸۷) و توماس (۲۰۰۶) در تحقیقات خود نیز بی‌تفاوتی دانش‌آموزان نسبت به کلاس‌های عملی تربیت‌بدنی را به‌عنوان موانع مدیریت کلاس‌های تربیت‌بدنی ذکر کرده‌اند.

علاوه بر مواردی که به معلم و یادگیرنده ربط دارد برخی از عوامل آموزشی و برنامه‌ریزی و امکاناتی مرتبط با درس تربیت‌بدنی نیز در استفاده از روش‌های فعال تدریس توسط دبیران نقش زیادی دارند. به‌عنوان نمونه کاتبی (۱۳۷۵)، در تحقیقی با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر تدریس فعال از دیدگاه مدیران و دبیران مقطع متوسطه آموزشگاه‌های شهر تهران» به این نتیجه رسید که عوامل محیطی، مثل فضای کلاس و جو آموزشی مدرسه، تعداد دانش‌آموزان در کلاس، حجم کتب درسی نیز بر فرایند تدریس فعال تأثیرگذارند. و یا خان‌محمدی (۱۳۸۵)، نیز در تحقیقی با عنوان «شناسایی موانع تدریس درس تربیت‌بدنی از دیدگاه معلمان تربیت‌بدنی شهر اهواز» نتیجه گرفت که نبود منبع و دستورالعمل خاص برای ارزشیابی درس تربیت‌بدنی از موانع تدریس موفق است. بر طبق نتایج تحقیقات انجام شده که فقط چند

منابع

۱. حسین‌پور، علی. «بررسی میزان آشنایی معلمان با روش‌های فعال تدریس» و پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران، ۱۳۷۴.
۲. خان‌محمدی، رحمت‌الله. «بررسی موانع تدریس درس تربیت‌بدنی از دیدگاه دبیران راهنمایی تربیت‌بدنی شهر اهواز». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید چمران اهواز، ۱۳۸۵.
۳. سلمانی دستجرد، ابراهیم. «رابطه آموزش ضمن خدمت با کارآمدی معلمان تربیت‌بدنی». نشریه علمی پژوهشی حرکت - پاییز ۸۷، ش ۳۷، ۱۹۳.
4. Portman, P.A. (2003), Who is having fun in physical education classes? Experiences of sixth- grade students in elementary and middle schools. Journal of Teaching in physical Education, 14 (4), 445-453.